

vůbec se zajisté nestal případ, aby někdo otiskl něco odvážného, když byl sám podělaný.

Lituji cenzory také proto, že jejich povolání jim zřejmě nikdy neposkytovalo tolik radosti, kolik hanby na ně uvalilo. Pro lidi, kteří měli k četbě zásadně záporný vztah — a takových musí být v těchto orgánech většina, kdo neměl, ten ho tam musel získat — byla to jistě práce velmi nepřijemná. Ještě nepřijemnější byla ovšem pro ty, kteří měli literaturu rádi — něco jako gynekologická praxe pro donchuána, s tím, že gynekologa utěšuje užitečnost jeho povolání. Oproti cenzorům z klasických dob neměli ani potěšení, že si přečetli něco zvlášť pikantního, co se k jiným nedostane: pikanterie byly vesměs politické, těm úplně blbým nedošly, všem jen trochu chytřejším neřekly nic, co by nevěděli. K tomu si představte, že většina cenzorů konala navíc tuto nemilou práci proti svému vlastnímu přesvědčení! (Jestli tomu nevěříte, zeptejte se jich.) Když Saltykov Ščedrin před sto pěti lety popisoval cenzorova duševní muka, mohl aspoň současně popsat jeho krásný bohatý byt — a u nás!

Musíme se také cenzorů zastat pro to dobré, co pro československou literaturu vykonali. Viděl jsem jen jednu v životě časopis, zvaný Denní zprávy HSTD, v němž byla zveřejněna jedna moje nezveřejněná povídka, vedle jiných nedoporučených k uveřejnění článků, povídek a glos. Přisahám, že i bez mé povídky to byl nejlepší časopis v republice. Až se bude sestavovat antologie satiry nebo antologie naší publicistiky, stačí probrat ročníky tohoto cyklostylovaného časopisu a tři čtvrtiny práce budou hotovy. Je to snad malá zásluha?

Ale hlavní zásluhy cenzorů teprve poznáme. Například v oboru satiry: nic tak neprospívá jejímu rozvoji, jako cenzura. A to nejenom jako téma. Cenzura učí autory vymýšlet si literární formy, pracovat s podobnostmi, alegorií, bajkou, studovat starou literaturu a nalézat hrdiny v dějinách starověku. Zkrátka nutí autory vzdělávat se a zjemňovat styl. Nemyslete si ale, že to znesnadňuje satirikovi vstup do literatury. Naopak. V těchto podmínkách stačí jen naznačit, že někdo je vůl, tedy vůbec někdo — a jste uznán satirik, protože čtenáři chápou, že jste víc z cenzurních důvodů nemohli říct. Ostatně to ani nezbylo třeba, protože oni sami dobře vědí, kdo je vůl. A co bude, až se cenzura nebude plést do literatury? Pak můžete tisíckrát napsat, že někdo je vůl, třeba i s plnou adresou, a pořád ještě nebudete spisovatel. Budete se holt muset učit psát.

Nejeden autor smutně zapláče, že mu už cenzorů nepomohou — a bude možná pozdě bycha honit. Ačkoliv, možná, že ani on nebude dlouho vzdychat nadarmo. Jednou se už přece touhy spisovatelů splníly.

LL č. 7. 11. dubna 1968

Alexandr Kliment Koho se to týká

Celospelečenská morální odpovědnost za minulé věci je neschůdný a temný prostor, v němž se bude třeba nejprve orientovat. Zlé činy nespáchala doba a její atmosféra, nýbrž konkrétní osoby. Je sice trpká pravda, že tyto osoby se staly svým způsobem také obětí doby a atmosféry, ale pravda mnohem trpčí je skutečnost, že oběti těchto osob se stali právě živí lidé a naši spoluobčané. Otázka zní, zda jsme odpovědní všichni, nebo jenom někteří. Přiznat kolektivní odpovědnost křísí pokušení oddat se kolektivnímu alibismu. A jestliže odpovědnost mají mít jenom někteří, podle jakých etických principů, jak a kdo povede tu děličku čáru? To jsou otázky, které zatím mohou být jen položeny. Je třeba však o nich vědět a s jejich řešením začínat z nejbližšího konce.

Tak například čeští spisovatelé mají na svém kontě velké morální vítězství. Podstatnou měrou se zasadili jako jednotlivci i jako organizace o změnu poměrů. Odsuzované pojetí: Spisovatelé — svědomí národa, bylo rehabilitováno. Svědomí národa opravdu zapůsobilo. Ale zeptáme-li se, je-li to svědomí vskutku čisté, ihned pochopíme, jak vracce je toto heslo zavěšeno nad spisovatelskou tribunou. Podrobnější nahlédnutí do knih a archivů nám doporučí, abychom byli zdvořilejší k národu a náročnější k svědomí jednotlivců. Čeští spisovatelé nemají totiž na kontě jenom morální vítězství, ale také docela konkrétní prohry. Nevědět to a veřejně to neřít, znamenalo by zakládat si na pověsti a hned na počátku nové etapy se odsoudit ke slabosti. Učastníme se teď politického a společenského obrození. Tento proces se týká i spisovatelů. Jejich organizace i jednotlivců. Vzpomeňme si:

Veřejně odvolávání světového názoru a urychlený příklon k jinému. Popírání vlastního díla. Zpřetrhání kulturní kontinuity. Mlčenlivý souhlas. Loajální podpora nezákonnosti, ba dokonce justičních vražd. Básnické opěvání kultu osobnosti. Kult funkcí. Lhostejnost k perzekuci kolegů. Napomáhání cenzuře. Selektace literatury i autorů. Souhlas s administrativními zásahy. Neschopnost protestu. Podléhání mocným. Rozmetané sazby. Vracené rukopisy. Názorové veletoče kritiků.

Doklady jsou veřejně přístupné v knihovnách a novinářských archívech. Ztráty jsou morální, umělecké a někteří spisovatelé ztratili jazyk, jiní vlast, ba i život.

Co s tím?

Politik, který se zdiskreditoval, je v lepším případě odsouzen do penze, v horším jej zavrou. Spisovatel má na rozdíl od něho jedinečnou šanci: může se zavřít sám a svůj morální problém pojmut jako téma. Ostatně netýká se jenom jeho osobně, týká se mno-

hých, týká se celého národa, k němuž se může odvolat svým dílem. Čtenáři mu budou dokonce vděční.

Od oněch spisovatelů, kteří se zdiskreditovali, tedy veřejnost očekává knihy; rozhodně neočekává úspěchaná prohlášení loajality, velká slova o svobodě a demokracii nebo pikantní morální striptýzy. Tito zdiskreditovaní spisovatelé by měli mít více času na psaní a proto by měli uvážit, zda nemají podat demisi na své funkce ve spisovatelském svazu, pokud takové funkce ještě zastávají. V poslední době odstoupilo mnoho významných osobností a významně tím prospělo věci. Jestlipak také někdo odstoupí v Ústředním výboru svazu spisovatelů, ve svazovém nakladatelství a v jiných kulturních institucích?

Byl by to krásný a ušlechtilý postup v této chvíli. Nejednen idealista by se nad tím zaradoval a ocenil tu mlčenlivou výzvu ke konfrontaci na poli literatury. Zkompromitovaní spisovatelé by osvědčili velkomyšlnost, která je vlastní jejich povolání a která by byla od té chvíle spojována i s jejich jmény. Předešli by tak trapným konfrontacím ve schůzích, v tisku a na chystaném spisovatelském sjezdu. Nikdo by pak nikoho nemusel usvědčovat z minulosti, která je stejně notoricky známa. Krutější osobnosti by nemusely volat po pranýřích a ty útlocitněji by se nemusely stydět.

Ale možná, že osobní zájmy a oportunismus jedněch a bolestná hořkost a soudcovská odvaha druhých budou mocnější, než tenhle návrh. Možná, že dojde k nehoršímu: slabší se budou zas ponížovat a silnější hledat alibi. Vystoupí žalobci, budou se shánět advokáti, někteří svědkové se přihlásí ochotně, jiné bude třeba předvádět násilím, porota se bude zmítat v úvahách, je-li to soud čestný nebo nečestný, diváci budou znechuceni a zasáhne vyšší moc.

LL č. 7, 11. dubna 1968

Pavol Števec Po prvé, po druhé

Úvaha generačná

Dali nám — i sme si už sami dali — mená a prezývky rozličné, tie však neboli presné, nemohli ani byť, pretože ani nás vlastne nebolo: Ak si pripomenieme tú najstaršiu — tú rymovanú, „mládež nová, Gottwaldova“ — je nám z toho najtrpkéjšie. Z našich rúk, zdvihnutých nad hlavami, chceli mať (a mali) súhlas. Ešte pred poznaním. Ale bez sentimentality: Trať mládeže a Trať družby slúžia vlasti a človeku, Priebrada mládeže je živou energiou. Prácu a lásku neberieme späť a nehanbíme sa za ňu; berieme si iba, späťne, ale už dávno, právo na vlastné poznanie a hodnotenie. Reklamujeme si prirodzené právo na seba.

Hovorí o nás i hovoríme si, že sme generáciou či generáciami „čistých rúk“. Nesúhlasim. Nikomu z nás nesvedčí toto pilátske gesto. Už genetiky a ľudsky patríme k pokoleniu socialisticky angažovanému. Je pravda, krv nemáme na rukách prischnutú, ale akže sme nehlasovali v porotách, v parlamentoch a výboroch, to preto, že sme súhlasili, aby za nás — v mene ľudu, v mene národa, v mene strany — hlasovali iní. I my sme boli posadnutí démonom súhlasu. Nemáme preto iného práva, ako je povinnosť cítiť sa spoluautorom tohoto československého socializmu; byť spoluzodpovední, byť spoluručiteľmi.

Najmä preto to spomínam, aby sme si hneď na začiatku cesty sami o sebe uvedomili niečo celkom základné: náš vzťah k socializmu by mala určovať skutočnosť, že nie sme jeho obeť, ale tvorcovia, že socializmus je aspoň do tej miery produktom nás ako my jeho; slovom, že neprichádzame v hodnosti sudcov, ale ani súdených. Že sa neohldáme z doby vyzliekať, lež hlbšie si ju uvedomiť a prevziať svoj diel zodpovednosti za ňu. Za jej mieru slobody, šťastia, ktoré dáva človeku.

Legitimujeme sa teda spoluautorstvom socializmu i spoluzodpovednosťou zaň. Myslím, je to dostatočná záruka našich oprávnených povinností vnášať doň, do jeho systematickej teoretickej i do jeho politickej praxe, svoje vedomie ideálu modernej ľudskej spoločnosti. A to bez povinných poklón autoritám, hlavne domnelým.

Polstoročná historická skúsenosť socializmu, aj naša, o niečo mladšia, presvedča, že v rozpore s ľudskou tradíciou a ľudským snom zrelativizovali a priamo sa pošliapali tieto pojmy: človek, občan, sloboda, humanizmus, demokracia, národ. Revolúcia väčšiny proti menšine, samozrejme, neúprná a diktátorská, v počiatkoch a východiskách čistá práve dôrazom na očistu tých pojmov, v procese sebautvrzdovania obracia sa proti nim. Totalitný režim osobnej moci,